

דף הרחבות לנושא –

דיני מוקצה (שיעור 2)

מוקצה מחמת גופו – הכנת המוקצה לשימוש

יחידה מספר 38

❖ מוקצה מחמת מיאוס ביום טוב

בהרחבות לשיעור 37 למדנו את יסודות מחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון. רבי יהודה סובר שישנם סוגי מוקצה רבים, ורבי שמעון סובר שרוב המוקצים שאסר רבי יהודה מותרים בטלטול. רק מוקצה מחמת גופו הוא המוקצה העיקרי האסור בטלטול (בהמשך נעסוק בבירור דיני מוקצה מחמת חסרון כיס. עוד יצוין כי הלכות כלי שמלאכתו לאיסור אינם קשורים למחלוקת זו, כפי שלמדנו בהרחבה בשיעור הקודם). רבי יהודה הנשיא סידר את ש"ס המשניות. רב נחמן טוען שבהלכות שבת הוא הביא את המשניות כשיטת רבי שמעון, ובהלכות יום טוב – כרבי יהודה. הגמרא מבררת מדוע –

תלמוד בבלי מסכת ביצה דף ב עמוד ב

אמר לך רב נחמן ... מאן סתמיה למתניתין - רבי, מאי שנא בשבת דסתם לן כרבי שמעון, ומאי שנא ביום טוב דסתם לן כרבי יהודה? - אמרי: שבת דחמירא ולא אתי לזלזולי בה - סתם לן כרבי שמעון דמיקל, יום טוב דקיל ואתי לזלזולי ביה - סתם לן כרבי יהודה דמחמיר

ביום טוב מותר לבשל ולהעביר אש, ולכן יש נטייה להתייחס לאיסוריו בפחות רצינות. בשבת, שכל המלאכות נאסרו, אנשים מקפידים יותר. לכן רבי הביא בהלכות שבת סתם משנה כרבי שמעון, המקל, ובהלכות יום טוב את שיטת רבי יהודה, המחמיר.

עדיין נותר לברר – ראשית – האם כוונת רב נחמן היא שהלכה כרבי שמעון בהלכות מוקצה התקפים בשבת, וכרבי יהודה בהלכות מוקצה התקפים ביום טוב? שנית – האם הלכה כרב נחמן?

חיזושי הרשב"א מסכת ביצה דף ב עמוד ב

הא דסתם לן תנא בשבת להקל כר"ש ובי"ט להחמיר כרבי יהודה לאו משום דאיכא מידי דבי"ט אסור ושבת שרי, אלא כדמפרש טעמא שבת דחמירא לא אתו לזלזולי ביה בי"ט אי שרית ביה מוקצה אתי לזלזולי ביה. ומיהו כלהו תנאי חד דינא אית להו במוקצה בין בשבת בין בי"ט

הרשב"א עונה על שאלתנו הראשונה – אין כוונת רב נחמן שהלכה כרבי יהודה ביום טוב. הלכה כרבי שמעון (ברוב מוחלט של סוגי המוקצה). רבי בחר להביא את דעת רבי יהודה ביום טוב כדעה מרכזית, כדי שאנשים יתייחסו לדיני יום טוב יותר ברצינות, למרות שאין הלכה כמותו ברוב הדברים. הרמב"ם, לעומת זאת –

רמב"ם הלכות יום טוב פרק א הלכה יז

יש ביום טוב מה שאין בשבת איסור מוקצה שהמוקצה אסור ביום טוב ומותר בשבת מפני שיום טוב קל משבת אסרו בו המוקצה שמא יבואו לזלזל בו.

לא זו בלבד שמבאר שכוונת רב נחמן היא שרבי התכוון לפסוק הלכה כרבי יהודה ביום טוב, הוא אף פסק את דברי רב נחמן להלכה. וכך פסק גם הריף –

רי"ף מסכת ביצה דף כב עמוד א

קי"ל דבשבת סבירא לן כר"ש דלית ליה מוקצה ובי"ט כרבי יהודה

מעניין הוא שהרשב"א עונה על השאלה השנייה באופן שונה –

חיזושי הרשב"א מסכת ביצה דף ב עמוד ב

מיהו מסתברא כותיה בדינא דבשבת קי"ל כרבי שמעון ובי"ט כרבי יהודה

כלומר, למרות שרבי סתם במשניות כך מסיבות חינוכיות, ולא מחמת שסבר שזו ההלכה, בכל זאת למעשה פוסקים בשבת כרבי שמעון וביום טוב כרבי יהודה.
אך רבים מפוסקי אשכנז וצרפת פסקו כרבי שמעון גם ביום טוב –

רא"ש מסכת ביצה פרק ה סימן יד

אבל רש"י כתב לעיל (דף לג א ד"ה והלכתא) אמתניתין דאין סומכין את הקדירה דק"ל כרבי שמעון אף ביום טוב. וכך ר"ת ור"י ז"ל

להלכה השולחן ערוך פסק כראשוני ספרד, והרמ"א כראשוני אשכנז –

שולחן ערוך אורח חיים הלכות יום טוב סימן תצה סעיף ד

מוקצה, אעפ"י שמותר בשבת החמירו בו ביום טוב ואסרוהו. הגה: ויש מתירין מוקצה אפילו ב"ט

על כן לענין שבת פסק השו"ע –

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שי סעיף א

עץ שתולין בו דגים, אף על פי שהוא מאוס, מותר לטלטלו, דק"ל במוקצה מחמת מיאוס כרבי שמעון, דשרי ואילו לענין יום טוב פסק השו"ע להחמיר בענין מוקצה מחמת מיאוס, כפי שביארו הפוסקים –

פרי חדש אורח חיים סימן תצה סעיף ד

הפסק המחזור באלו הענינים הוא פסק המחבר ז"ל על פי שיטת הרי"ף [הנ"ל] והרמב"ם [יום טוב א, יז] ורוב האחרונים כולם, ואף מוקצה מחמת מיאוס אסור ביום טוב

ברם רבים מהפוסקים האשכנזים כתבו לסמוך על הרמ"א לענין זה –

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן תצה סעיף יג

יש אומרים שבין מוקצה מחמת איסור שלא נדחה בידי אדם בין השמשות בין מוקצה מחמת מיאוס או מחמת שעומד לסחורה שנתבאר בסי' ש"י או דבר שהכניסו לאוצר ואין דעתו להסתפק ממנו עד לאחר זמן מרובה אסור לטלטל ביום טוב אלא אם כן מטלטלם לצורך אכילת דבר היתר מפני שיו"ט קל משבת לפיכך אסרו בו המוקצה כדי שלא יבואו לזלזל בו ולענין הלכה יש להחמיר בנולד ביום טוב כיון שיש אומרים שאפילו מוקצה אסור בו אבל בשבת יש להתיר אפילו נולד כי כן עיקר אבל במוקצה נוהגין להקל במדינות אלו אף ביום טוב והמחמיר ביום טוב תבוא עליו ברכה:

❖ **חידושו של רבינו יונה, והאם השו"ע הזכיר את שיטתו?**

כפי שהתבאר בשיעור, לפי הסוברים שמחשבה מועילה יותר משימוש חד פעמי, יש קושי בהבנת הברייתא שהובאה לחזק את דברי רב אסי –

תלמוד בבלי מסכת שבת דף נ עמוד א

תניא: יוצאין בפקורין ובציפא בזמן שצבען (בשמן) וכרכן במשיחה, לא צבען (בשמן) ולא כרכן במשיחה - אין יוצאין בהם, ואם יצא בהם שעה אחת, מבעוד יום, אף על פי שלא צבע ולא כרכן במשיחה - מותר לצאת בהן

הראיה לדברי רב אסי היא מסוף דברי הברייתא – שימוש חד פעמי מתיר את איסור מוקצה ה'רובץ' על הבדים הללו.

אך הרישא קשה. מדוע שהתנא יצריך צביעה וכריכה – פעולות המכינות את החפץ לשימוש. לכאורה דינו שיחשוב על רצונו להשתמש, ומחשבה זו תספיק (כאמור, לפי הרמב"ן ובעל המאור המחשבה לא מספיקה לפי רב אסי, אלא יש צורך באחת מהפעולות הללו)!

הרשב"א הביא את תירוצו של רבנו יונה –

חידושי הרשב"א מסכת שבת דף נ עמוד א

ומורי הרב רבינו יונה ז"ל כן כתב ומסתברא לך דרב אסי אפילו ישב קאמר וכל שכן חשב דמיחדי לשיבה טפי. והא דתניא יוצאין בפקורין ובציפא בזמן שצבען בשמן וכרכן במשיחה, ואילו מחשבה לא מהניא?! התם משום דלא מוכחא מילתא דמיחדי למכתו, ומיחזי כמוציא בשבת. אבל יצא בהן מבעוד יום – מוכחא מילתא

רבינו יונה מחדד שיש פער בין דיני מוקצה לבין דיני הוצאה. בכדי שחפץ יצא מכלל מוקצה, דינו שיחשוב על השימוש הרצוי. אמנם מחשבה זו מספיקה להגדירו ככלי שימושי, ולא מוקצה, אך היא אינה מספיקה בכדי שיתייחסו אליו כבגד. לכן, כאשר אדם לובש אותו ברשות הרבים, הוא נראה כמטלטל חפץ שאינו בגד.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שח סעיף כד

פשתן סרוק וצמר מנופץ שנותנים על המכה, אם חשב עליהם מבעוד יום לתתם על המכה, או שישב בהם שעה אחת מבעוד יום, או שצבען בשמן דגלי דעתיה דלמכה קיימי, או שכרכן במשיחה ליתנם על המכה בשבת תו לית בהו משום מוקצה ... ויש אומרים דלא סגי במחשבה לחוד

השו"ע פסק שמחשבה או מעשה מועילים להוציא את התחבושת מכלל מוקצה. וסיים שיש אומרים שמחשבה אינה מספיקה.
המג"א הקשה על דבריו –

מגן אברהם סימן שח ס"ק מו

צ"ע, דהא ... רבנו יונה לא אסר אלא לצאת בהן משום דלא מוכחא מילתא דמיחדו למכתו, ומחזי כמוציא בשבת, אבל לטלטלן – לכולי עלמא סגי במחשבה, כמו חריות!

המגן אברהם מעיר שדברי השו"ע אינם מדויקים. רבינו יונה כתב שמחשבה אינה מספיקה בכדי לאפשר את טלטול התחבושת מרשות לרשות, אך מהשו"ע משמע שהוא סובר שהתחבושת עדיין בגדר מוקצה!
האליה רבה הסביר שאכן השו"ע לא התכוון לשיטת רבינו יונה –

אליה רבה סימן שח אות מט

אשתמיט ליה (למגן אברהם) תשובת רשב"א [ח"א סי' תשנ"ו] דכתב לטלטל אבן לפצע אגוזים צריך שישתמש בו מבעוד יום כמו בפוקרין וציפה וכו' כי היכי דליהוי בו היכירא, הרי להדיא דאף לענין טלטול בעינן מעשה האליה רבה מסביר שאכן השו"ע לא התכוון לשיטת רבינו יונה, אלא לשיטת הרשב"א, הסובר שיש צורך במעשה, ומחשבה אינה מספיקה.